

ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง* AN ANALYTICAL STUDY OF DHAMMA IN FUNERAL TRADITION OF TRNA PROVINCE

พระปราโมทย์ สุตหจิตโต (เต่าเพชร)*, พระครูโกศลอรธกิจ, พระครูโฆสิตวัฒน์นาคกุล

PhraPramot Satthajitto (Taopet), Phrakhrukosolaththakit, Phrakhrukositwattananukul

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author Email: parmote.sutthajitto@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพในคัมภีร์พระพุทธานุชาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมและประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง และ 3) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง โดยใช้การศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 16 รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพในคัมภีร์พระพุทธานุชาเถรวาท มีการจัดการศพโดยการเผาไฟบ้าง ฝังบ้าง และการทิ้งศพบ้าง แต่ไม่ได้อธิบายขั้นตอนของพิธีกรรมเหล่านั้นเพียง แต่กล่าวถึง การนำศพไปเผาหรือฝังดินเท่านั้น การจัดการศพในสมัยพุทธกาลจึงเป็นเรื่องของชาวบ้าน ส่วนพระสงฆ์นั้นเป็นเพียงผู้เข้าไปพิจารณาศพเพื่อการปฏิบัติธรรมและให้คติธรรมแก่ญาติของผู้ตาย หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพ ประกอบด้วยหลักไตรลักษณ์ ชั้นที่ 5 ความกตัญญูกตเวที และการระลึกถึงความตาย เป็นต้น ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง ประกอบด้วย พิธีอาบน้ำศพ การปิดประกาศงานบำเพ็ญกุศลศพ การตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจัดเลี้ยงอาหาร การฃาปนกิจศพ การเก็บและบรรจุอัฐิ และการไว้ทุกข์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง เช่น การเอาลูกพันธู์ (พืชท้องถิ่นภาคใต้) มาวางข้างศพ ที่หมายถึง ขณะที่มีชีวิตอยู่ควรกระทำแต่ความดีและรักษาตนอยู่ในศีลในธรรม การหักหัวเป็นสามท่อนโยนลงในโลงศพ ซึ่งหมายถึง ปริศนาธรรมไตรลักษณ์ ได้แก่ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวไม่มีตน เป็นต้น

คำสำคัญ: การบำเพ็ญกุศลศพ, ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพ, การบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง

Abstract

This research is qualitative research. The objectives are: 1) to study the funeral tradition in Theravada Buddhist scriptures. 2) to study the principles and the funeral tradition of Trang province, and 3) to analyze the principles appearing in funeral tradition of the Trang province. The researcher studied documents and in-depth interviews 16 key informants and analyzed the data by content analysis method. The results found that: The funeral tradition in Theravada Buddhist scriptures were: to disposed of by burning, some burial, and some dumping. But does not explain the steps of those rituals, but mentions the cremation of the body leave or bury the soil only. Funeral management in the era of the Buddha is a matter of the villagers. As for the

* Received August 20, 2023; Revised September 19, 2023; Accepted October 3, 2023

monks, they are only those who go to consider the dead body for the purpose of practicing Dharma and giving Dharma to the relatives of the deceased. The principles related to the funeral tradition consist of the Three Characteristics, the Five Aggregates, Gratitude, and remembrance of death, etc. Funeral tradition of Trang Province consists of funeral rites, posting of funeral tradition announcements, merit making, catering, cremation, collecting and packing the ashes, and mourning. The dharma principles appearing in the funeral traditions of Trang Province are taking young seeds (local plants in the south) to be placed next to the corpse, meaning that while living, one should do good deeds and maintain oneself in virtue. The comb was broken into three pieces and thrown into the coffin, which means the riddle of the trinity of the Dhamma, i.e. impermanence, suffering, being something that has no existence, etc.

Keyword: The Funeral, The Funeral Tradition, The Funeral Tradition of Trang Province

บทนำ

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์อย่างแยกแยะไม่ได้ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือ เมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชนที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนอย่างดียิ่ง ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยหล่อเลี้ยงศาสนธรรมอันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไว้ ดังนั้น การกระทำศาสนพิธีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา ควรที่จะต้องมีการแนะนำและให้ผู้ร่วมพิธีได้ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีต่าง ๆ ให้ถ่องแท้ตามหลักการทางพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้นำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามจุดมุ่งหมายในศาสนพิธีนั้น ๆ เนื่องจากศาสนพิธีจัดเป็นวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของชาติที่มีการสืบสานกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน (กรมการศาสนา, 2556)

ในส่วนของประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพนั้น สังคมไทยมีความเชื่อว่า เมื่อญาติพี่น้องตายลงจะเปลี่ยนแปลงสภาพไปเป็นผี คนที่ตายมีความต้องการเหมือนกับคนเป็น จึงต้องทำพิธีเช่นไหว้ของต่าง ๆ ไปให้ ในเมื่อผู้ตายกลายเป็นผีก็ต้องมีวิธีไม่ให้ผีรบกวนคนเป็น และความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศไปให้คนตายในโลกหน้าได้ประโยชน์มากที่สุด สำหรับพิธีกรรมขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศพ จะต้องได้รับการจัดการที่ถูกต้องตามประเพณีจากผู้ที่มีความรู้ มีความชำนาญในพิธีการ มิฉะนั้นเชื่อว่าจะส่งผลกระทบต่อบุคคลในครอบครัวที่ยังอยู่และต่อวิญญาณของผู้ตาย การจัดการศพเป็นประเพณีที่สำคัญของคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลและได้มีการสืบทอดต่อกันมา ผ่านลูกหลาน เครื่องญาติ เพื่อประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต การจัดการศพถือเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตที่เรียกกันว่า ประเพณีการตาย ความเชื่อในความตายและพิธีกรรมงานศพ คือ การจากไปของบุคคลในครอบครัวเป็นภาวะที่ทำให้เกิดความเศร้าโศก แต่ก็มีความเชื่อว่าคนตายไปจะเป็นผีซึ่งเป็นสิ่งที่น่ากลัว จึงเป็นประเพณีเพื่อผ่อนคลายความเศร้าโศก และตัดสัมพันธ์ระหว่างคนกับผี พิธีทำศพส่วนใหญ่จะต้องคล้อยตามความเชื่อทางศาสนา ซึ่งโดยทั่วไปจะมีเพียง 2 วิธี คือ การฝังและการเผา พิธีศพเป็นพิธีสำคัญของชีวิตคน เป็นพิธีสุดท้ายเพื่ออำลาจากชีวิตในโลกนี้ไปสู่โลกหน้า เป็นการทำให้ไว้อาลัยแต่การจากไปของผู้เป็นที่รัก โดยญาติและคนรู้จักจากทั่วสารทิศจะมารวมตัวกันเพื่อแสดงความเคารพเป็นครั้งสุดท้าย (เสถียร โกเศศ, 2553)

จังหวัดตรังมีประเพณีหลายอย่างตามพื้นฐานของผู้คน มีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเทศกาล ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ประเพณีในรอบปี ประเพณีที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่น่าสนใจ ประเพณีงานศพ เมืองตรังมีทั้งชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีน ประเพณีงานศพเมืองตรังจึงมีพิธีกรรมที่แตกต่างไปตามศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม แต่มีบางอย่างที่เหมือนกันอันแสดงถึงความเป็นตรัง งานบำเพ็ญกุศลศพชาวไทยพุทธในจังหวัดตรัง ชาวไทยพุทธท้องถิ่นมีกิจกรรมงานศพหลายขั้นตอน นับแต่วันตาย วันตั้งศพ วันฌาปนกิจศพ เมื่อมีคนตายก็จะกระจายข่าวให้รู้กันทั่วไป บรรดาญาติมิตรผู้สนิทสนมรู้จักมักคุ้นกับญาติผู้ตายก็จะไปร่วมโดยจิตสำนึกว่าเพื่อนที่ดีจะเห็นกันเมื่อตาย การจัดงานศพในสมัยก่อน เจ้าภาพต้องเตรียมการอยู่หลายวัน เตรียมสถานที่ ปลุกโรงพิธี โรงเลี้ยง โรงครัว จัดหาฟืน สิ่งของต่าง ๆ ที่จะใช้ในงานศพ ไปบอกกล่าวญาติมิตรที่อยู่ห่างไกล ดังนั้น จึงนำศพใส่โลงค้ำไว้ก่อน เมื่อถึงวันที่เหมาะสมซึ่งมักจะเป็นหน้าแล้งก็จะนำมาบำเพ็ญกุศล อาจจัดพิธีที่บ้านหรือที่วัดตามสะดวก ปัจจุบันเมื่อบรรจุกศพแล้วส่วนใหญ่จะจัดงานต่อเนื่องจนเผาเรียบร้อยในคราวเดียว ชาวตรังนิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลหลายวัน โดยถือเอาวันฤกษ์ดีเป็นวันยกศพไปเผาหรือฝัง ซึ่งมักจะจัดงานศพให้เสร็จสิ้นในช่วงเดือน ไม่นิยมจัดงานศพฝึกษาข้ามเดือน หมายถึง การตั้งบำเพ็ญกุศลที่มีวันอยู่ระหว่างข้างขึ้นกับข้างแรม หรือระหว่างเดือนต่อเดือน หลังจากยกศพขึ้นแล้วก็จะจัดเตรียมงานจนถึงวันสำคัญในสามวันสุดท้าย คือ วันเข้าทับ วันเข้าการและวันเผา เมื่อเริ่มงานก็จะมีจัดการตกแต่งโลง ตอนกลางคืนมีสวดพระอภิธรรม กลางวันทำบุญถวายสังฆทาน เตรียมอาหารไว้จัดเลี้ยง ทำบุญถวายสังฆทาน เตรียมอาหารไว้จัดเลี้ยงผู้มาฟังสวดและนั่งเพื่อนศพ มีมหรสพตามฐานะเจ้าภาพ เช่น หนังตะลุง มโนราห์ กาหลอ กลอนลาน เป็นต้น ในวันเข้าทับอาจมีการจุดดอกไม้ไฟ ประทัด อ้ายตุม ทรายตุม เพื่อเป็นสัญญาณบอกข่าว การเตรียมงานศพในปัจจุบันที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของชาวตรัง คือ การพิมพ์ใบประกาศงานศพขนาดใหญ่ ปิดประกาศให้เพื่อนฝูง ญาติมิตรทราบเพื่อจะได้มาร่วมงาน (กรมการศาสนา, 2552)

จากความสำคัญและความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธในจังหวัดตรัง ซึ่งลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมได้แฝงไว้ด้วยข้อคิด คติธรรมและวิธีการสอนธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง” ในประเด็น ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง หลักธรรมเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลศพ และวิเคราะห์หลักธรรม ข้อคิด และคติธรรม ที่ได้จากประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง ผู้วิจัยเชื่อว่าผลของการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างศรัทธา ความเชื่อ และความเข้มแข็งแก่ชาวพุทธจังหวัดตรัง และการศึกษาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัย ตลอดจนเป็นการรักษาประเพณีวัฒนธรรมของชาติให้กับคนรุ่นหลังสืบต่อไป (จำเนียร ทรงฤกษ์, 2524)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมและประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง
3. เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏ ในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรังตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา มาประกอบเนื้อหาวิทยานิพนธ์ ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 16 รูป/คน ประกอบด้วย

- 1.1 เจ้าอาวาสหรือพระภิกษุทั่วไป จำนวน 4 รูป
- 1.2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 4 คน
- 1.3 พิธีกรในงานศพ/สัปเหร่อ จำนวน 4 คน
- 1.4 วัฒนธรรมตำบล/อำเภอ/จังหวัด จำนวน 4 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง โดยการแนะนำและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งแบบสัมภาษณ์ชุดนี้มี 4 ส่วน ประกอบด้วย

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
- ส่วนที่ 2 ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง
- ส่วนที่ 3 หลักธรรม/คติธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง
- ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ข้อมูลจากเอกสาร ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ หนังสือ เอกสาร วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความ และงานวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพตามความเชื่อในพระพุทธศาสนารวมถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เชื่อถือได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

1.2 ข้อมูลจากภาคสนาม ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง จำนวน 16 รูป/คน (แปลก สนธิรักษ์, 2504)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ทั้งจากเอกสารและภาคสนามมาวิเคราะห์ โดยแยกแยะประเด็นที่ศึกษาหาสิ่งที่เหมือนและแตกต่าง หรือมีความสัมพันธ์กับองค์ความรู้ต่อมาก็จะวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการนำผลวิเคราะห์ที่ได้มาพิจารณาความถูกต้องว่า สามารถตอบวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ เพื่อตอบปัญหาวิจัยและสรุปผลการวิจัย พร้อมทั้งข้อเสนอแนะที่สำคัญจากผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา มีรายละเอียดของขั้นตอนพิธีกรรมเกี่ยวกับศพไม่มากนัก มีแต่พิธีกรรมการถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่ปรากฏอยู่ในมหาปรินิพพานสูตร ส่วนพิธีกรรมที่นอกเหนือจากพิธีกรรมของพระบรมศพของพระพุทธเจ้าแล้ว พอมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรุทธกถาบ้าง พิธีกรรมเหล่านั้นได้กล่าวถึง การจัดการศพโดยการเผาไฟบ้าง ฝังบ้าง และการทิ้งศพบ้าง แต่ไม่ได้อธิบายขั้นตอนของพิธีกรรมเหล่านั้นเพียงแต่กล่าวถึง การนำศพไปเผา ทิ้งหรือฝังดินเท่านั้น การจัดการศพในสมัยพุทธกาลจึงเป็นเรื่องของชาวบ้าน ส่วนพระสงฆ์นั้นเป็นเพียงผู้เข้าไปพิจารณาศพ เพื่อการปฏิบัติธรรมและให้คติธรรมแก่ญาติของผู้ตาย หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพ ประกอบด้วย หลักไตรลักษณ์ ชั้น 5 อัปมาท ความไม่ประมาท กตัญญูตเวที ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน และมรณานุส สติ การระลึกถึงความตาย เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นหลักธรรมที่เตือนให้คนเราระมัดระวังตนเองไม่ให้ประมาทในความตายให้เห็นสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเราเป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ด้วยไม่สามารถยึดถือเอาไปได้ หรือบังคับบัญชา

ได้นั่นเอง อย่างไรก็ตาม หลักธรรมเหล่านั้นนอกจากจะเกี่ยวข้องกับประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพบโดยทั่วไปแล้วยังสามารถยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย

หลักธรรมและประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพบของจังหวัดตรัง การบำเพ็ญกุศลศพบของจังหวัดตรังเป็นพิธีกรรมที่มีความแตกต่างจากหลายจังหวัดในเขตภาคใต้ด้วยกัน เนื่องจากพื้นที่จังหวัดตรังนั้นเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางศาสนา เชื้อชาติ และวัฒนธรรม เรียกได้ว่าเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรมก็ได้ ซึ่งมีทั้งชาวไทยพุทธแท้ ๆ ชาวจีนที่นับถือพุทธและชาวมุสลิม นอกจากนี้ ชาวจังหวัดตรังยังมีประเพณีที่สำคัญหลายประเพณี เช่น ประเพณีชิงเปรต ประเพณีอาบน้ำคนแก่ ประเพณีการถือศีลกินเจ รวมทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่น และยังมีเทศกาลอื่น ๆ อีกมากมาย อย่างไรก็ตาม ในส่วนของการบำเพ็ญกุศลศพบของชาวจังหวัดตรัง ประกอบด้วย พิธีอาบน้ำศพ การปิดประกาศงานบำเพ็ญกุศลศพบ การตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจัดมหรสพในงานศพ การจัดเลี้ยงอาหารในงานศพ การฃาปนกิจศพ การเก็บและบรรจุอัฐิ และการไว้ทุกข์และทำบุญ 7 วัน 50 วัน 100 วัน นอกจากการบำเพ็ญกุศลศพบดังกล่าวนี้แล้วยังมีประเพณีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานศพ เช่น การคืนหมาก 15 คำก่อนจะเผาศพ การขโมยช้อนในศพผู้เสียชีวิตที่มีอายุเกิน 100 ปี การนำหมอย่างมาร่วมไหว้ศพ และการห้ามศพทอดไปวัด เป็นต้น หลักธรรมที่ปรากฏในพิธีจัดเตรียมศพของจังหวัดตรัง ซึ่งการจัดเตรียมศพเริ่มจากการอาบน้ำศพไปจนถึงการแต่งตัวและจัดวางศพให้เรียบร้อยก่อนการบรรจุศพ การจัดแต่งของหมากพลู ดอกไม้ ธูปเทียน การมัดตราสัง และนำศพบรรจุโลง ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1. การวางลูกพันธู์ การเอาลูกพันธู์ (พืชท้องถิ่นภาคใต้) มาวางข้างศพก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ปฏิบัติกันเพื่อให้เป็นปริศนาธรรมว่าทุกชีวิตต้องสิ้นไปเหมือนกับเผ่าพันธู์ที่ผ่านมา การนำเอาลูกพันธู์มาใช้ก็หมายถึงเอาการออกเสียที่พ้องกันเป็นสิ่งสำคัญ การกระทำเช่นนี้เป็นการเน้นว่าเมื่อเป็นเช่นนั้นในขณะที่มีชีวิตอยู่ควรกระทำแต่ความดีและรักษาดนอยู่ในศีลในธรรม

2. การอาบน้ำศพ การอาบน้ำศพในอดีตจะต้องเอาดินเหนียวและขี้มันมาตำคลุกเคล้าให้เข้ากัน และเอาน้ำร้อน น้ำเย็นและน้ำมะพร้าวผสมกัน การผสมน้ำอาบศพแบบนี้เพราะเชื่อว่าคนเกิดจากธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เมื่อผสมเสร็จแล้วก็นำไปอาบให้ศพ ลูกหลานญาติมิตรจะอาบน้ำให้กับผู้วายชนม์ต้องกระทำกันในตอนนั้น การอาบน้ำให้ศพจะต้องให้ครบ 12 ภาชนะที่ตัก ถ้าใช้ช้อนก็ต้องให้ได้ 12 ช้อน ตามโบราณประเพณี จำนวน 12 ช้อนนั้นเป็นปริศนาธรรมประกอบด้วยอายตนะ 12 คือ หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณัญชีพะ และธรรมารมณ์ ทั้ง 12 อย่างนี้ เป็นสิ่งที่มนุษย์มีในขณะที่มีชีวิตอยู่และเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความชั่วความดีต่าง ๆ นานา ดังนั้นจึงต้องระมัดระวัง 12 อย่างนี้ให้มาก เพราะเป็นที่มาของวิบากสุขและวิบากทุกข์ของมนุษย์ ในการอาบน้ำศพบางแห่งนำเอาใบมะกรูด ใบมะนาวและรากสะบ่านำเข้ากับขี้มันเอาทาศพ เพื่อดับกลิ่นและฆ่าเชื้อโรค

3. การหิวหมให้ศพ การหิวหมให้ศพด้วยการหิวกลับมาข้างหน้าซึ่งจะตรงกันข้ามกับคนเป็น เพราะคนเป็นนิยมหิวไปข้างหลัง หิวหมเสร็จให้หิวเป็นสามท่อนโยนลงในโลงศพ กล่าวว่าเป็นปริศนาธรรมว่าทุกข์ อนิจจา อนัตตา สามอย่างนี้เป็นสิ่งธรรมดาที่ทุกชีวิตจะต้องประสบ จึงต้องหักจิตหักใจอย่าให้เศร้าโศกเสียใจในการจากไปของผู้ตายให้มากนัก การนุ่งห่มเสื้อผ้าให้ศพนิยมเอาเสื้อผ้าที่ผู้ตายชอบใช้เป็นประจํา นุ่งห่มให้ สมัยก่อนนุ่งโจงกระเบนก็จะจุพกไว้ข้างหลังและโจงกระเบนไว้ข้างหน้าหรือไม่นุ่งโจงกระเบนก็ได้ ถ้าสวมเสื้อให้กลับเอาด้านหน้าไปไว้ด้านหลัง การนุ่งผ้าเช่นนี้ก็เพื่อบอกว่าความสวยงามไม่ยังยืนยอมเปลี่ยนแปลงไปอย่าได้ยึดมั่นถือมั่นเลย บางแห่งใช้ผ้านุ่งผ้าห่มสั้น เพียง 1 คอก นุ่งห่มให้ศพเพื่อแสดงว่าอายุของคนสั้น ควรเร่งทำความดีเอาไว้เป็นดีที่สุด บางคนอาจจะสิ้นชีวิตก่อนถึงเวลาอันสมควร อันเนื่องมาจากความเจ็บไข้ได้ป่วยหรืออุบัติเหตุ

4. การมัดตราสังศพ การมัดตราสังศพ หมายถึงสิ่งที่ตรงกับคำกล่าวที่ว่า การครองเรือนนี้เป็นสิ่งที่ต้องยุ่งยากลำบาก เหมือนหนึ่งห่วงหรือ “บ่วง” ที่คอยรัดรั้งให้เกิดความทุกข์ทั้งทางกายและใจที่ผูกศพไว้ 3 ตอน คือ ที่คอ ที่ข้อมือ ที่ข้อเท้า มีความหมายว่าในชีวิตมนุษย์นี้ มีบ่วงใหญ่ที่ปลดยากยิ่ง 3 บ่วงนี้ นับเป็นสิ่งผูกรั้งทุกชีวิต

ให้เวียนว้ายตายเกิดในวัฏฏะสงสาร หากต้องการหลุดพ้นได้ต้องละซึ่งทั้ง 3 บ่วงให้ได้เสียก่อน โดยจะมีวิธีการปฏิบัติ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ใช้ด้ายสายสิญจน์สีขาวโยงที่คอก่อน ทำเป็นห่วงไว้ที่คอให้พุด คำว่า “ปุตตัง คีเว” ทองคาลา นี้อย่างต่อเนื่องขณะผูกที่คอ สำหรับด้ายสายสิญจน์ผูกคอจะเป็นด้ายสายสิญจน์เส้นเดียว ไม่ผูกด้ายสายสิญจน์ต่อกัน และไม่มีการตัดด้ายสายสิญจน์จะใช้ด้ายสายสิญจน์เส้นเดียวจนผูกเสร็จทุกขั้นตอน บ่วงที่ผูกคอมีความหมายว่า ความรักใคร่ ห่วงใยลูกของตน เช่น สมัย เป็นหนุ่มสาว ไม่เคยมีความกังวลเกี่ยวกับการกินอยู่ เมื่อมีภรรยาหรือสามี และมีลูกขึ้นมา จึงรู้สึกตัวว่า มีห่วง เพราะบ่วงแห่งความรักลูกมารัดคอจึงให้พิจารณาว่า ห่วงลูกผูกคอเพราะความรักในลูกของตน เป็นห่วงแรก ส่วนการใช้ด้ายสายสิญจน์สีขาวแทนสีอื่นนั้น เพราะมีความเชื่อว่าเป็นสีที่บริสุทธิ์สะอาด ทำให้ผู้ตายไม่มีมลทินติดตัว เมื่อผู้ตายได้ไปเกิดใหม่ในภพหน้า

ขั้นตอนที่ 2 โยงด้ายสายสิญจน์มาที่ข้อมือ แล้วมัดที่หัวแม่มือ มัดให้มือศพออยู่ในท่าพนมมือไหว้ แล้วท่องคาถา “ภริยา หัตถเถ” และรูปเทียนดอกไม้ เพราะมีความเชื่อว่ามีคนจะนำไปไหว้พระเกศแก้วจุฬามณีด้วยผูกข้อมือ มีความหมายว่า ความรักห่วงใยในสามีภรรยา ของตนเองเปรียบไว้ว่า ชายมีภรรยา ภรรยายอมเป็นที่รักของสามี ความรักนี้ถ้าขาดสติรักจนหลงยอมทำให้เสีย อะไรได้หลายอย่างเช่น คำโบราณ “เมาตัวจนตาย รักกายจนลืมแค้น รักเมียจนลืมพ่อแม่ แยกเหลือหลาย” ลืมกระทั่งกราบพระ สวดมนต์เจริญภาวนา ลืมกราบไว้ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย บรรพบุรุษ ครูบาอาจารย์ จึงเปรียบไว้ว่า ด้ายผูกข้อมือ หมายถึง ให้เราพิจารณาว่าการมีสามี - ภรรยา เหมือนกับ บ่วงที่มัดมือไม่ให้เราทำอะไรได้สะดวก

ขั้นตอนที่ 3 ผูกด้ายสายสิญจน์ที่เท้าโดยการโยงผูกที่ข้อเท้าเป็นจุดแรก และจากนั้นโยงไปผูกที่ข้อนิ้วหัวแม่มือเท้า ทองคาลา “ธนัง ปาเท” โดยขั้นตอนสุดท้ายมัดระหว่างสายสิญจน์ที่หัวแม่มือเท้าทั้งสอง มัดปมสุดท้ายไว้กับสายสิญจน์ ห้ามมัดไว้กับนิ้วให้มัดไว้กับด้ายสายสิญจน์ขั้นตอนนี้ มีความหมายว่า ความห่วงใย หวงแหนในทรัพย์สินสมบัติของตน เหตุนี้จึงผูกข้อเท้า เพราะมีทรัพย์มาก ๆ ก็เกิดความห่วงใยมากไม่กล้าไปไหน จะออกจากบ้านก็ห่วงหน้าห่วงหลัง จะไปสร้างความดี ทำบุญ ทำทาน รักษาศีลเจริญภาวนาก็ไปไม่ได้ จึงทำให้เป็นบ่วงผูกที่เท้า

ขั้นตอนสุดท้ายใช้ใบพลูปิดหน้าศพ กรณีเจ้าภาพมีฐานะดีมักจะใช้แผ่นทองคำเปลวหรือทองอังฤษปิด การปิดหน้าศพเป็นประเพณีธรรมว่าทุกคนเกิดมาจะต้องถูกแผ่นดินกลบหน้า คือ ต้องตายในที่สุด นัยยะแห่งธรรมข้อนี้เป็นการเตือนผู้ที่มีวัยชราอยู่ให้เร่งทำความดี ประโยชน์ที่ได้จากการเอาใบพลูหรือแผ่นทองปิดหน้า คือ ป้องกันลูกตาไหลออกนอกแก้ว (แสดงให้เห็นความฉลาดของบรรพชนได้อย่างหนึ่ง) เสร็จแล้วให้อาผ้าขาวผืนใหญ่ห่อตัวโดยขมวดไว้ด้านศีรษะ เพื่อจะได้สะดวกเมื่อเวลาเปิดโลงศพเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพก่อนเผา แล้วเอาด้ายดิบขนาดเท่านิ้วหัวแม่มือ มัดเป็นเปลาะ ๆ ให้แน่นเป็น 5 เปลาะ เป็นประเพณีธรรม หมายถึงนิวรรณ์ 5 คือ สิ่งขวางกั้นจิต ไม่ให้บรรลุมาริต คือ

4.1 กามฉันทะ ความพอใจ ติดใจ หลงใหลใฝ่ฝัน ในกามโลกีย์ทั้งปวง ดุจคนหลับอยู่

4.2 พยาบาท ความไม่พอใจ จากความไม่เต็มดั่งปรารถนาในโลกียะสมบัติทั้งปวง ดุจคนถูกทัณฑ์ทรมานอยู่

4.3 ถีนมิทธะ ความซึ่เกียจ ท้อแท้ อ่อนแอ หมดอาลัย ไร้กำลังทั้งกายใจ

4.4 อุทธัจจะกุกกุจจะ ความคิดซัดส่าย ตลอดเวลา ไม่สงบนิ่งอยู่ในความคิดใด ๆ

4.5 วิจิกิจฉา ความไม่แน่ใจ ลังเลใจ สงสัย กังวล กล้า ๆ กลัว ๆ ไม่เต็มที่ ไม่มั่นใจ

5. การบรรจุศพลงโลง เมื่อมัดตราสังเสร็จก็จะเอาศพลงโลง โลงศพในสมัยก่อนทำด้วยไม้ลักษณะปากผายกว้างกว่ากัน ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกในการวางศพลงไป แนวต่อของไม้ที่กั้นโลงศพจะต้องใช้ดินเหนียวค่าผสมใบบอนหรือใบฝรั่ง (ชาวใต้เรียกขมพูหรือยาหมู) ยาให้ตลอดเพื่อมิให้น้ำเน่าน้ำหนองไหลซึมออกมาข้างนอก แล้วเอาปูนขาวผสมด้วยสิ่งที่ดูดซึมได้ง่าย เช่น เลื้อยโรยไว้บน จากนั้นก็เอาไม้รอดตั้งขวางโลง 4 อัน บ้างเรียกว่า

“ไม้ก้านตอง” บ้างเรียก “ไม้ข้ามเล” (เลหรือทะเล) ซึ่งหมายถึง เครื่องข้ามน้ำโอชะ 4 อย่าง ประกอบด้วย กามโอชะ ภาวโอชะ ทิฐิโอชะ และอวิชชาโอชะ ใช้ไม้ฟาก 7 ซี่ วางบนไม้รอดซึ่งฟาก 7 ซี่ นั้นต้องถักเชือก 3 แห่ง เชือกที่ถัก 3 แห่ง ต้องไปในทางเดียวกัน เชือกถัก 3 เปลาณี หมายถึง พระไตรปิฎก คือ พระสูตร พระวินัย และ พระอภิธรรม การไม่ถักเชือกกลับไปกลับมา หมายความว่า ข้ามพ้นแล้วจะไม่กลับไปอีก ครั้นเอาศพลงโลง เรียบร้อยแล้วก็นิมนต์พระสวดพระอภิธรรม 1 เติง เรียกรสวดตอนนี้ว่า การสวดหน้าศพหรือสวดหน้าไม้ การปฏิบัติเกี่ยวกับโลงและเอาศพลงโลงนั้น ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปเพราะส่วนมากซื้อโลงศพสำเร็จรูป จึงไม่จำเป็นต้องทำไม้รอด และฟาก 3 ซี่อย่างเมื่อก่อน ถ้าจะมีบ้างก็จะเป็นชนบทที่ห่างไกลเมือง

การวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง การบำเพ็ญกุศลศพ จังหวัดตรังมีความสอดคล้องกับประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของหลายจังหวัดในภาคใต้ อย่างไม่ก็ตามก็มีประเพณี ดั้งเดิมที่มีลักษณะเด่น เช่น การเอาลูกพันธุ์ (พืชท้องถิ่นภาคใต้) มาวางข้างศพ ที่หมายถึงขณะที่มีชีวิตอยู่ควร กระทำแต่ความดีและรักษาดนอยู่ในศีลในธรรม การอาบน้ำศพที่จะต้องให้ครบ 12 ภาชนะที่ตัก ถ้าใช้ขันก็ต้อง ให้ได้ 12 ขัน ตามโบราณประเพณี จำนวน 12 ขันนั้นเป็นปริศนาธรรมประกอบด้วยอายตนะ 12 คือ หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ ทั้ง 12 อย่างนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์มีในขณะที่มีชีวิตอยู่และเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความชั่วความดีต่าง ๆ นานา การหักเหเป็นสามท่อนโยนลงในโลงศพ ซึ่งหมายถึงปริศนาธรรมไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์และ อนัตตา เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวไม่มีตน ไม่ใช่ตัวตนของเรา การมัดตราสัง ที่หมายถึงบ่วงทั้ง 3 คือ การทวงลูก ทวงภรรยา และทวงทรัพย์สมบัติ และการห่อศพด้วยผ้าขาวและมัด 5 เปลาณี ที่หมายถึงนิวรรณ์ 5 ซึ่งเป็นเครื่องขวางกั้นจิตไม่ให้บรรลุนิรันดรหรือคุณความดี คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ และวิจิกิจฉา เป็นต้น ข้อคิดหรือปริศนาธรรมต่าง ๆ ล้วนแต่สืบเนื่องจากหลักธรรมใน พระพุทธศาสนา อันแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่นของชาวไทยภาคใต้ ประเพณี บำเพ็ญกุศลศพอันละเมียดละไมที่บรรพชนภาคใต้ได้ปฏิบัติสั่งสมกันมาตามลำดับ ดังกล่าวนั้น มีคุณค่าทางจิตใจ ควรแก่การพิจารณาอย่างยิ่ง หากลูกหลานในปัจจุบันรู้จักหยิบเอาขั้นตอนการปฏิบัติมาใช้บ้างเชื่อว่าจะเกิด คุณประโยชน์อย่างแน่นอน

อภิปรายผล

ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีรายละเอียดของขั้นตอนพิธีกรรม เกี่ยวกับศพไม่มากนัก มีแต่พิธีกรรมการถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่ปรากฏอยู่ใน มหาปรินิพพานสูตร ส่วนพิธีกรรมที่นอกเหนือจากพิธีกรรมของพระบรมศพของพระพุทธเจ้าแล้วพอมิปรากฏอยู่ใน คัมภีร์อรรถกถาบ้าง พิธีกรรมเหล่านั้นได้กล่าวถึง การจัดการศพโดยการเผาไฟบ้าง ฝังบ้าง และการทิ้งศพบ้าง แต่ไม่ได้อธิบายขั้นตอนของพิธีกรรมเหล่านั้นเพียงแต่กล่าวถึง การนำศพไปเผา ทิ้งหรือฝังดินเท่านั้น การจัดการศพ ในสมัยพุทธกาลจึงเป็นเรื่องของชาวบ้าน ส่วนพระสงฆ์นั้นเป็นเพียงผู้เข้าไปพิจารณาศพเพื่อการปฏิบัติธรรมและ ให้คติธรรมแก่ญาติของผู้ตาย อีกทั้ง มีการผลการศึกษาของ พระครูอรุณธรรมโสภิต อคควโส (เอี่ยมสะอาด) ที่ได้ ศึกษาเรื่อง “การศึกษาคติธรรมจากพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพ ของชุมชนตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีผลการวิจัยพบว่า การบำเพ็ญกุศลศพสมัยพุทธกาลมีวิธีการจัดการศพหลายรูปแบบ อาทิเช่น การนำศพไปทิ้ง ในป่าช้าให้แร้งกิน การนำศพไปฝังดิน การนำศพไปเผาไฟ และการนำศพไปทิ้งแม่น้ำสายสำคัญ ส่วนการจัดพิธีกรรม การบำเพ็ญกุศลศพมีการจัดพระศพของพระพุทธเจ้า พระพุทธบิดา และพระสาวกบางรูปเท่านั้น บุคคลทั่วไป จัดการศพแบบเรียบง่ายไม่เน้นพิธีกรรมการจัดการศพของคนอินเดียปัจจุบัน (พระครูอรุณธรรมโสภิต อคควโส (เอี่ยมสะอาด), 2557) อีกทั้ง ผลงานวิจัยของ พระครูกันตธรรมมาภิวัฒน์ (คุ้มบัวลา) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาความเชื่อ ในพิธีกรรมการฌาปนกิจของชาวบ้านขอนแก่นเหนือ ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”. ซึ่งพบว่า

การจัดงานศพสมัยพุทธกาลนิยมเผาแล้วบรรจุอัฐิธาตุของบุคคลที่ควรบูชาไว้ในสตูป เพื่อให้เกิดการบูชาแก่ผู้สักการะบูชา การจัดการศพของคนอินเดียปัจจุบันนิยมนำศพไปเผาไฟริมฝั่งแม่น้ำคงคาโดยศพบ้าง ลอยอังคารบ้าง (พระครูกันตธรรมภาวิวัฒน์ (คุ่มบัวลา), 2556)

ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง เป็นอีกพิธีกรรมหนึ่งที่มีความแตกต่างจากหลาย ๆ จังหวัดในเขตภาคใต้ด้วยกัน เนื่องจากพื้นที่จังหวัดตรังนั้นเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางศาสนา เชื้อชาติ และวัฒนธรรม เรียกได้ว่า เป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรมก็ได้ ซึ่งมีทั้งชาวไทยพุทธแท้ ๆ ชาวจีนที่นับถือพุทธ และชาวมุสลิม นอกจากนี้ ชาวจังหวัดตรังยังมีประเพณีที่สำคัญหลายประเพณี เช่น ประเพณีชิงเปรต ประเพณีอาบน้ำคนแก่ ประเพณีการถือศีลกินเจ รวมทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่น และยังมีเทศกาลอื่น ๆ อีกมากมาย การบำเพ็ญกุศลศพของชาวจังหวัดตรัง ประกอบด้วย พิธีอาบน้ำศพ การปิดประกาศงานบำเพ็ญกุศลศพ การตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจัดมหรสพในงานศพ การจัดเลี้ยงอาหารในงานศพ การฉาบปูนกิจศพ การเก็บและบรรจุอัฐิ และการไว้ทุกข์และทำบุญ 7 วัน 50 วัน 100 วัน ซึ่งประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรังนั้น มีทั้งส่วนที่เหมือนกับจังหวัดอื่น ๆ และมีลักษณะของตนเอง สิ่งหนึ่งที่มีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรังเหมือนกับจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศไทยเรา คือ ค่าใช้จ่ายการบำเพ็ญกุศลศพที่นับวันจะมากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ สุเมธ เมธาวิทยกุล ได้วิจัยเรื่อง “ความเชื่อในพิธีกรรมการฉาบปูนกิจศพของชาวบ้านขอนแก่นเหนือ ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด” ซึ่งผลการศึกษา พบว่า ความเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีวัฒนธรรมเกิดจากการความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และรับประเพณีของชาติตะวันตก และของภาคกลางเข้ามา จากการสัมภาษณ์ พบว่า ด้านเศรษฐกิจ มีความสิ้นเปลืองมากกว่าสมัยก่อน เช่น การซื้อโลงศพ/บำรุงวัด การจ้างเครื่องเสียง เป็นต้น (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2532) ด้านเทคโนโลยี ปัจจุบันใช้เมรุเผาศพแทนกองฟอน การใช้รถยนต์แทนคนหาม การใช้โลงเย็นแทนโลงศพไม้หรือแคร่ เป็นต้น ด้านสังคม มีการช่วยเหลือกันน้อยลง เพราะสิ่งของที่จำเป็นในงานศพสามารถหาซื้อได้ตามตลาด ไม่ต้องร่วมมือร่วมใจกันทำเหมือนในอดีต ด้านคุณธรรมจริยธรรม ไม่มีขึ้นตอนพิธีกรรมหลายอย่างเหมือนในอดีต บางอย่างก็เป็นเหตุให้คนขาดคุณธรรม เช่น การเล่นพนันในงานนั้นเฮี้ยนดี ด้านสภาพแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงและเกิดผลกระทบต่อสุขภาพ เช่น ปัญหาขยะซึ่งเกิดจากการใช้โฟมทำพวงหรีด สิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดมลพิษภาวะ (จำเนียร ทรงฤกษ์, 2524)

การวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีบำเพ็ญกุศลศพจังหวัดตรัง ซึ่งพบว่า นอกจากจะมีหลักธรรมที่เหมือนกับการบำเพ็ญกุศลศพทั่วไป เช่น การมัตตราสัง การเคาะโลงรับศีล การบวชหน้าไฟ การเวียนซ้าย 3 รอบ การใช้มะพร้าวล้างหน้าศพ เป็นต้น ตลอดถึงเรื่องค่าใช้จ่ายในงานบำเพ็ญกุศลศพที่เป็นไปตามกระแสนิยม คือ ค่อนข้างจะมีการใช้จ่ายมาก “ศึกษาประเพณีพิธีกรรมกับคติความเชื่อ เรื่อง งานฉาบปูนกิจศพในกระแสนิยมของหนองไผ่ ตำบลโพธิ์กลาง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ค่าใช้จ่ายงานศพส่วนใหญ่เกิดจากคตินิยมจนกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคม คนมีหน้ามีตาของเจ้าภาพ ค่าใช้จ่ายหลังเสียชีวิตคือ ค่าฉีดยารักษาสุขภาพศพ การแต่งศพ พิธีเชิญวิญญาณ การบรรจุศพลงโลง พิธีรดน้ำศพ ค่าสถานที่ อาหารและเครื่องดื่ม ค่าถ่ายภาพวิดีโอ ค่าจัดดอกไม้หน้าศพ พิธีสวดบำเพ็ญกุศลศพ ค่าจัดการงานศพ เป็นต้น แต่หลักธรรมเฉพาะที่ปรากฏในประเพณีบำเพ็ญกุศลศพจังหวัดตรังนั้น เช่น การวางลูกพันธู์ ที่หมายถึงทุกชีวิตนั้นสิ้นไปเหมือนเฝือกพันธู์ที่ผ่านมา เป็นการเน้นให้ทำแต่ความดีรักษาตนอยู่ในศีลธรรมในช่วงที่มีชีวิตอยู่ การอาบน้ำศพ ที่มีการตักให้ครบ 12 ชั้น ที่หมายถึง อายุตะนะ 12 การหริ่มให้ศพ ที่หมายถึง ปริศนาธรรมว่าทุกข์ อนิจจา อนัตตา สามอย่างนี้เป็นสิ่งธรรมดาที่ทุกชีวิตจะต้องประสบ การประโคมดนตรีกาหลอ ที่คณะกาหลอจะบรรเลงนำหน้าศพ ตอนออกจากโรงจะต้องดูทิศไม่ให้ตรงทิศ ผีหลวงหรือทิศหลวงเหล็กถือว่าเป็นทิศอัปมงคล การออกจากโรงจะต้องรื้อฝาโรงออกไป ห้ามออกทางประตูโรงนอกจากใช้กาหลอและพิณพาทย์ในการประโคมแล้ว จุดประสงค์ก็เพื่อมิให้งานศพเรียงวังเวงอีกทั้งญาติพี่น้องและแขกที่ไปร่วมงานได้ชมด้วย นอกจากนี้ยังมีพิธีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีศพ เช่น การหามศพคุณทวดไปวัด ซึ่งเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่เวทียี่ ส่งเสริมเรื่องความรักความสามัคคีของลูกหลานและคนในชุมชน

ตลอดถึงความกตัญญูทว่ที่ต่อผู้ที่อาวุโสของชุมชน เป็นการส่งเสริมให้เกิดความเคารพอบน้อมต่อผู้ใหญ่ ใ้เด็ก และเยาวชนได้เห็นพิธีกรรมแต่อดีตที่ยังมีมาถึงปัจจุบัน (จันทร์ ชูแก้ว, 2546)

องค์ความรู้ใหม่

ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพในสมัยพุทธกาลนั้น ไม่เน้นการทำพิธีกรรมมากนักมีแต่พิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่มีปรากฏในมหาปริณิพพานสูตร และบุคคลสำคัญ เช่น พระพุทธบิดา พุทธสาวกบางรูปเท่านั้น ส่วนบุคคลทั่วไปที่นอกเหนือจากนี้ก็ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของพิธีกรรม นอกจากนี้ พระสงฆ์จะมีบทบาทในการพิจารณาศพเพื่อปฏิบัติธรรมและให้คติธรรมแก่ญาติของผู้ตายทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเห็นเรื่องของการตาย เป็นเรื่องปกติธรรมดาของชีวิตมนุษย์ โดยไม่ให้ประมาทมัวเมาในชีวิตแต่ให้เร่งสร้างคุณงามความดี ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง เป็นพิธีกรรมที่มีความหลากหลายและแตกต่างจากจังหวัดอื่น ๆ ในภาคใต้ เนื่องจากจังหวัดตรังเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรม แต่พิธีกรรมบำเพ็ญกุศลศพจะประกอบด้วย พิธีอาบน้ำศพ การปิดประกาศงานบำเพ็ญกุศลศพ การตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจัดมหรสพในงานศพ การจัดเลี้ยงอาหารในงานศพ การฌาปนกิจศพ การเก็บและบรรจุอัฐิ และการไว้ทุกข์และทำบุญ 7 วัน 50 วัน 100 วัน ซึ่งมีหลักธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรม ดังนี้ คือ การวางลูกพันธ ที่หมายถึง ทุกชีวิตนั้นสั้นไปเหมือนเผ่าพันธุ์ที่ผ่านมา เป็นการเน้นให้ทำแต่ความดีรักษาตนอยู่ในศีลธรรมในช่วงที่มีชีวิตอยู่ การอาบน้ำศพ ที่มีการตักให้ครบ 12 ชั้น ที่หมายถึง อายุตะนะ 12 การหิวหมให้ศพ ที่หมายถึง ปริศนาธรรมว่าทุกข์ อนิจจา อนัตตา สามอย่างนี้เป็นสิ่งธรรมดาที่ทุกชีวิตจะต้องประสบ เป็นต้น ดังภาพที่ 1

<p>การบำเพ็ญกุศลศพในสมัยพุทธกาล</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีพิธีกรรมเฉพาะบุคคลสำคัญ - พระสงฆ์พิจารณามรณานุสติ เพื่อปฏิบัติธรรม - พระสงฆ์ยกกรณีผู้ตายเป็นบุคลาธิษฐานและให้คติธรรมแก่ญาติของผู้ตาย - พระพุทธศาสนาเห็นเรื่องของการตายเป็นเรื่องปกติธรรมดาของชีวิตมนุษย์ โดยไม่ให้ประมาทมัวเมาในชีวิต

ภาพที่ 1 การบำเพ็ญกุศลศพในสมัยพุทธกาล

<p>การบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง</p> <ul style="list-style-type: none"> - พิธีกรรมบำเพ็ญกุศลศพพื้นฐานเหมือนทั่วไป - พิธีกรรมเฉพาะท้องถิ่นจังหวัดตรัง เช่น การวางลูกพันธ การอาบน้ำศพ การหิวหมให้ศพ การตั้งหมยาร่วมไหว้ เป็นต้น - หลักธรรม/คติธรรมที่ได้ เช่น การส่งเสริมเรื่องการทำความดี ดำรงตนในศีลธรรมไม่ประมาทและความเข้าใจในไตรลักษณ์ เป็นต้น

ภาพที่ 2 การบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชาวจังหวัดตรัง ซึ่งปัจจุบันนี้ยังมีข้อคิดหรือปรีชาธรรมให้ได้เตือนสติแก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ ข้อคิดหรือปรีชาธรรมล้วนแต่สืบเนื่องจากพระธรรมในพระพุทธศาสนา อันแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่นของชาวจังหวัดตรัง ประเพณีอันละเมียดละไมที่บรรพชนได้ปฏิบัติส่งสมกันมาตามลำดับดังกล่าวนี้ มีคุณค่าทางจิตใจควรแก่การพิจารณาอย่างยิ่ง หากลูกหลานในปัจจุบันรู้จักหยิบเอาขั้นตอนการปฏิบัติมาใช้บ้างเชื่อว่าจะเกิดคุณประโยชน์อย่างแน่นอน ปัจจุบันนี้การประกอบประเพณีอันเนื่องจากการตายของชาวจังหวัดตรังอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม เช่น พิธีต๋อย การอาบน้ำศพ หรือการแต่งศพ การมัดตราสัง ที่เป็นปรีชาธรรมนั้น อาจจะไม่พบเห็นกันในสมัยนี้ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่มีชีวิตอยู่จึงไม่ค่อยได้ประสบการณ์ทางปัญญานี้เนื่องมาจากประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพอย่างสมัยก่อน ส่วนการเผาที่เปลี่ยนไปตามธรรมเนียมนิยมทำกัน นั้นถือว่าเป็นการพัฒนาทางด้านวัตถุซึ่งเป็นไปตามโลก แต่ในด้านของจิตใจนั้นบางอย่างที่เห็นว่ามีคุณค่าควรจะได้ช่วยกันรักษาสืบทอดกันเอาไว้ก็สมควรที่ลูกหลานจะอนุรักษ์และสืบสานต่อไป ซึ่งจากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ คือ 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงวัฒนธรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องร่วมกันอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษ 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วัด หรือภาคเอกชน ควรให้ความรู้ความเข้าใจกับประชาชนถึงปรีชาธรรมหรือหลักธรรมที่ซ่อนอยู่กับประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพจังหวัดตรัง ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการนำหลักธรรมเหล่านั้นไปปฏิบัติ 3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดการฝึกอบรมให้ความรู้แก่ผู้ที่เป็นพิธีกรหรือศาสนพิธีกร ในงานพิธีบำเพ็ญกุศลศพ เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านปรีชาธรรมที่ซ่อนอยู่ในพิธีบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง 4) ควรให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรัง เพื่อสืบทอดให้กับคนรุ่นใหม่ได้ทราบถึงเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษ 5) ประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของจังหวัดตรังบางประการ เช่น ประเพณีการนำหมอย่างมารวมไว้แม้จะเป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจ ความกตัญญูต่อผู้ล่วงลับก็ตาม หรือการแสดงมหรสพในงาน ซึ่งทำให้มีการสิ้นเปลืองมาก อาจลดการสิ้นเปลืองด้วยการจำกัดจำนวนหมอย่างที่นำมาไหว้หรือการจัดมหรสพก็เช่นกัน ควรจัดพอประมาณตามสมควรเท่านั้น และ 6) สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่อความเชื่อประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2552). พิธีกรรมและประเพณี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กรมการศาสนา. (2556). คู่มือการปฏิบัติศาสนพิธีเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- จันทร์ ชูแก้ว. (2546). พระพุทธประวัติ : มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันสื่อธรรม.
- จำเนียร ทรงฤกษ์. (2524). ชีวิตประวัติพุทธสาวก เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- จำเนียร ทรงฤกษ์. (2524). ชีวิตประวัติพุทธสาวก เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- แปลก สนธิรักษ์. (2504). พิธีกรรมและลัทธิประเพณี. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลไทยวัฒนาพานิช.
- พระครูกันตธรรมมาภิวังษ์ (คุ้มบัวลา). (2556). ศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมการฃาปนกิจของชาวบ้านขอนแก่นเหนือ ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระครูธรรมจริยธรรมโสภิต อคฺควโส (เอี่ยมสะอาด). (2557). การศึกษาคติธรรมจากพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพ ของชุมชน ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์. วารสารวามัญองแหรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 1(1), 219 - 228.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2532). สังกัปพิธีกรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- เสถียร โกเศศ. (2553). ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตความตาย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.